

TÜRK YAZISININ ÇAĞDAŞLAŞTIRILMASI TARTIŞMALARINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

A Critical Perspective on the Debates Regarding the Modernization of
Turkish Script

Berkant PARLAK*

ÖZ

Türklerin tarih boyunca farklı yazı sistemleri kullanmış olması dikkat çekici bir konu olmakla birlikte, bunlar arasında (Kök) Türk yazısı özel bir yere sahiptir. 8. yüzyılda sistematik bir yapıya ulaşmış olan bu yazı, Türklerin bilinen ilk yazı sistemi olması ve bazı araştırmacılar tarafından Türk kökenli kabul edilmesi (ya da Türklere ait ideografik izler taşıması) gibi özellikleriyle diğer Türk yazı sistemlerinden ayrılmaktadır. Tarihî bağlamda önemli bir yere sahip olan Türk yazısı, günümüze kadar akademik ve kültürel alana konu olmuştur. Ancak kısa bir süre önce, Türk yazısına yönelik “çağdaşlaştırma” adı altında bazı girişimler ortaya çıkmış olsa da bu girişimler büyük ölçüde tarihî bağlamından kopuktur. İlmî temelden yoksun bu müdahaleler, yazının özgün yapısını bozmakta ve bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Bu çalışma, Türk yazısının tarihî bağlamını göz önünde bulundurarak çağdaşlaştırma girişimlerinin bilim ve kültür açılarından neden sorunlu olduğunu tartışmayı amaçlamaktadır. Literatür taraması ve eleştirel analiz yöntemleri kullanılarak yapılan araştırmada, çağdaşlaştırma girişimlerinin yazının tarihî kimliğine zarar verdiği ve bilgi kirliliği yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, Türk yazısına yönelik şahsi müdahalelerin ilmî ve akademik açıdan neden geçerli olmadığını tartışarak yazının tarihî ve kültürel miras olarak korunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türk yazısı, Kök Türk alfabesi, yazı sistemleri, kültürel miras, yazı reformu.

ABSTRACT

Although the use of various writing systems by the Turks throughout history is a noteworthy subject, the (Kok) Turkic script holds a unique place among them. This script, which achieved a systematic structure in the 8th century, distinguishes itself from other Turkish writing systems through features such as being the first known writing system of the Turks and being considered by some researchers to be of Turk-

* Doktora Öğrencisi. Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara/Türkiye. E-posta: berkantparlak@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9796-6391.

ish origin (or bearing ideographic traces associated with the Turks). The Turkic script, which holds significant historical importance, has remained a subject of academic and cultural study to this day. However, recent initiatives under the name of “modernization” have emerged concerning the script, yet these efforts are largely detached from its historical context. Lacking a scientific foundation, such interventions distort the script’s original structure and contribute to misinformation. This study aims to examine why modernization attempts regarding the Turkic script are problematic from both scientific and cultural perspectives by considering its historical background. Through a literature review and critical analysis, the research concludes that these modernization efforts damage the script’s historical identity and lead to misinformation. The study highlights the necessity of preserving the Turkic script as a historical and cultural heritage while arguing why individual interventions lack scholarly and academic validity.

Keywords: The Turkic script, Kok Turkic alphabet, writing systems, cultural heritage, script reform, misinformation.

Giriş

Türklerin bilinen en eski yazılı kaynakları, (Kök) Türk Kağanlığı dönemi-ne ait yazıtlardır.¹ (Kök)Türk² yazısının farklı dönem, bölge ve yazıtlarda çe-şitli varyantları bulunsun da³ -kağanlık yazıtları olarak- özellikle Köl Tigin ve Bilge Kağan’ın, -kağanlığın önemli bir ismi olarak da- Tonyukuk’un yazıtla-rında; istisnalar dışında bir sistem hâlinde yazıyla karşılaşılır. Köl Tigin Yazı-tı’nın G-11 ve G-12 bölümlerinde Bilge Kağan, Çin hakanından bir “bedizçi”

¹ Bu yazıtlardan ilki, 7. yüzyıldaki Çoyr yazıtıdır. Ancak Kazakistan’daki Esik Kurganı’nda bulunan gümüş kabın alt kısmında bulunan ve Türk harflerinin ilkel biçimleri olarak nitelendirilen bulgu-ları da göz ardı etmemek gerekir. Okuma denemeleri ve üzerinde yapılan tartışmalar için bk. (Ercilasun, 2017: 7-14).

² Çalışmanın devamında yalnızca “Türk yazısı” olarak anılacaktır. Türk yazısının “(Kök) Türk” biçiminde ayrıca alınması Cengiz Alyılmaz’ın eserinde de kullanılmıştır (2007). “(Kök) Türk” şeklindeki kullanım, yazının Türk yazısı olarak adlandırılmasını vurgulamakla birlikte tanımı literatür açısından kuvvetlendirmek adına tercih edilmiştir. Bu konuda Alyılmaz “...Anılan alfa-beyle en derli toplu ve en bilinçli şekilde yazıtlar vücuda getiren devlet de bilinen adıyla ‘Gök-türk’ / ‘Köktürk’; gerçek adıyla ‘Türk’ devletidir. Bu satırların yazarı söz konusu alfabe için ‘Türk Alfabesi’, veya ‘Türk Yazısı’ terimlerini kullanmayı tercih etmektedir. Çalışmada ‘(Kök)türk yazısı’, ‘(Kök)türk alfabesi’ terimleriyle ‘Türk yazısı’, ‘Türk alfabesi’ kast edilmektedir. Bu yüzden ‘Kök’ parantez içinde (Kök) gösterilmiştir.” der (2007: 1). Ayrıca “Kök Türk” kullanımı da yazıt-larda yalnızca bir cümlede sıfat tamlaması olarak geçmekte, devletin ve dilin adını da tarihi veriler “Türk” olarak kaydetmektedir. Devletin adlandırılması ile ilgili bk. (Ercilasun, 2016: 9).

³ Radloff, Orhun Yazıtları’yla kıyaslayarak Yenisey Yazıtları’nın çözümünün zor olduğunu, ya-zarlarının daha düşük eğitim düzeyine sahip olduklarını, yazım şekillerinin tutarsız olduğunu ifade etmektedir (1899: 300).

(süslemeci, ressam veya heykeltıraş) getirttiğini belirtmektedir. Bu da doğrudan süslemesinin dahi bir nizama tâbi olduğunu göz önüne sermektedir. Elbette ki yazı için de bu geçerlidir. Yazıtı, Bilge Kağan'ın yeğeni Yollug Tigin'in yazması, yani taşlardaki yazıları yazan isim olarak (Köl Tigin Yazıtı, Güneybatı yüzü) kağınlıktan bir ismin rol oynaması, genel bir düzene sahip Türk yazısına hâkimiyet açısından da önemlidir. Bu durum yazının sistemli formunun yönetici kadrosundaki somut göstergesidir.⁴

Bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken bir diğer husus, yazıtlarda yer alan ifadelerin dil ölçütleri açısından taşıdığı yüksek düzeydir. Bu ifadeler, dilin yalnızca günlük iletişim ihtiyaçlarını karşılamadığını, aynı zamanda edebiyat, sanat ve kültür unsurlarını yansıtabilecek düzeyde gelişmiş olduğunu göstermektedir (Alyılmaz, 2005: 4). Yazıtlarda kullanılan dildeki soyut kavramların zenginliği, eş anlamlılık, çok anlamlılık, ileri ögeler ve anlatıma güç katan söz sanatları dilin işlenmişlik düzeyinin bir göstergesidir (Aksan, 2014: 152). Yazıtlardaki bu özellik, güçlü ve köklü bir kültürün, yazılı dil üzerinde derin bir etkisinin olabileceğini de ortaya koymaktadır. Dilin bu durumu, yalnızca dönemin kültürel ve entelektüel birikimini yansıtmakla birlikte toplumun estetik ve düşünme kapasitesini de görünür kılmaktadır.

Türk yazı sisteminin aynı şekilde Ötüken Uygur Kağanlığı'nda da sürdüğü görülmektedir. Bu durum, Türk yazısı ve Türk dilinin o yıllarda ulaştığı seviyeyi ve belirgin esasları göstermektedir. Öte yandan sıralı harf sistemine sahip olması⁵, belirgin imla kurallarının uygulanması (Tuna, 1957: 41-81) ve toplumun farklı kesimlerinin bu yazıyı çeşitli günlük nesnelerde kullanması; yazının sistematik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Uygur yönetimi döneminde var olduğu bilinen 23 okul gibi (Sertkaya, 2001: 37), daha erken dönemlerde de okulların mevcut olabileceği ihtimali, bu sistemleşmenin göstergeleri arasındadır.

Türk yazısı, yalnızca bir yazı sistemi olmanın ötesinde, Türk kimliğinin ve tarihî hafızasının temel taşıyıcılarından biridir. Yazının, Türk kökenli olduğu düşüncesi ve dilin seslerini tam olarak yansıtmayı "millî alfabe" unvanı ile anılmasını sağlamıştır (Gökdağ, 2015: 207). Türk harfli yazıtlarla dönemi;

⁴ Merkezden taşraya, yöneticilerden halka doğru gidildikçe müesses sistematikğin az ya da çok farklılaştığı, kuralların bilgi veya özen eksikliği nedeniyle ihmal edildiği ya da duruma göre varyantlaştığı bilinmektedir. Bu durum, Türk yazı sistemi için de geçerlidir. Bu bağlamda, yazım işini bizzat Yollug Tigin'in üstlenmesi, önemli bir ayrıntıdır.

⁵ Bugünkü Türk alfabesindeki "a, b, c, ç..." gibi, geçmişteki "elif, be, te, se..." gibi Türk yazısının da bir sıralı düzenin olduğu düşünülmektedir (Sertkaya, 2001: 28).

dil, tarih, antropoloji siyaset bilimi, sosyoloji gibi açılardan incelemek mümkün olabilmektedir (Albayrak ve Mert, 2022: 188).

Tarih boyunca Türklerin hafızasını, kimliğini ve kültürünü yansıtan bu yazı sistemi, köklü bir yapıya sahip olmasına rağmen, günümüzde bazı çevreler tarafından yeniden yorumlanma ve değiştirilme çabasına konu edilmektedir. Son birkaç yılda “çağdaşlaştırma” adı altında bazı müdahale çabaları ve aslına uygun olmayan sistemler geliştirilerek bu köklü yazı sistemi tahrif edilmeye çalışılmakta ve yanlış yorumlanmaktadır. Dahası, bu girişimler tarihî bir adlandırmaya atfen “Göktürkçe” olarak adlandırılmakta, bu da yanlış algının çerçevesini genişletmektedir. Türkiye’de yaşanan sosyopolitik gelişmelerle paralel bir şekilde popüler hâle gelen tarihî nitelikteki bir değer bilim temelinden yoksun ve öznel düzenlemelerle tarihî bağlamından koparılmakta ve bir nevi tahrifata uğratılmaktadır. Bu girişimlerin hem yazının otantik yapısını bozduğu hem de toplumda bilgi kirliliği ve kavram karmaşasına yol açtığı göz önünde bulundurulduğunda, bir değerlendirme çerçevesinde analiz edilmesi gerekmektedir.

Türk yazısı veya Türklerin yazı tarihi üzerine yapılan çalışmalar genellikle yazının kökeni, tarihî gelişimi, fonetik yapısı ve kullanım alanları üzerinedir. Bu çalışmada ele alınan meseleyle daha önce karşılaşılmadığından bu yönüyle bir çalışma da yapılmamıştır. Bu çalışmada, mevcut literatüre ek olarak bu girişimlerin eleştirisi sunulacaktır. Çalışma, Türk yazısının tarihî bağlamını göz önünde bulundurarak çağdaşlaştırma girişimlerinin tarihî ve kültürel açılardan neden sorunlu olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada şu iki soruya yanıt aranmaktadır: 1. Çağdaşlaştırma girişimleri hangi gerekçelerle ortaya atılmakta ve bu girişimlerin tarihî bağlamla ne gibi ilişkileri bulunmaktadır? 2. Türk yazısına yapılan bu müdahalelerin ilmî dayanağı var mıdır, yoksa bunlar yalnızca popülist yaklaşımlar mıdır?

1. Türk Yazısına Genel Bakış

Türk yazısı, Türklerin bilinen ilk millî yazı sistemi olarak Türk tarihinin ve kültürünün en önemli unsurlarından biridir. Bu yazı sistemi, batıda Avrupa’dan doğuda Asya’nın en uç noktalarına, kuzeyde Sibirya’dan güneyde Asya’nın sıcak bölgelerine kadar geniş bir coğrafyada yaşayan Türklerin ortak tarihî ve manevi mirasıdır. Söz konusu coğrafyalarda bu yazı sistemine ait izlere hâlâ rastlanmaktadır (bk. Doğan, 2000: 151-173).

Ses temsil sistemi: Türk yazısı, Türkçenin fonetik yapısına tarih boyunca kullandığı diğer yazılara nazaran çok daha uyum sağlayan bir sistemdedir.

Bazı ekleri istisna tutarsak büyük ünlü uyumu gibi çok erken dönemlere ait Türkçenin karakteristik özelliğinin yazıda yansıtıldığı ve yazı sisteminin de bu kurala göre geliştirildiği ve kullanıldığı görülmektedir.

İşaretlerin sistematiği: Yarı hece özelliği gösteren Türk yazısındaki işaretler, belirli kurallar çerçevesinde kullanılmış ve bu sistem, dilin ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Ünlü-ünsüz durumu: Belirli bir uzunluğa ve kurallı bir sistematiğe sahip olan Orhun Yazıtları'nda toplam 38 işaret bulunmaktadır. Bu işaretlerden 4'ü ünlü sesleri, 3'ü çift ünsüzleri, 28'i ise yanında düz-geniş ünlüleri de taşıyan ünsüzleri temsil etmektedir. Ayrıca, 3 işaret hece harfi niteliği taşımaktadır.⁶

İki noktalı kelime ayırıcı: Türk yazısında, kelimeler arasındaki ayrımı belirtmek için kullanılan işaret, iki nokta (:) işaretidir. Bugünkü noktalama işaretlerine benzer şekilde işlev gören ve kelimeleri birbirinden ayıran bu işaret, yazı sisteminin önemli bir ayırt edici özelliğini oluşturur. Bu işaretin düzenli bir biçimde kullanımı, Türklerin yazı kültüründeki disiplini ve dilin sistemli bir şekilde kaydedilmesine verdikleri önemi de gösterir.

2. Türk Yazısını Çağdaşlaştırma Girişiminin Sorunları

2.1. “Çağdaşlaştırma” İddiasının Tartışmalı Gerekçeleri

10. yüzyılda son izlerine rastlanan yazı sistemine; anakronizm temelli “eksiklik” gibi değerlendirmeler yapmak, hatalı bir yaklaşımdır. Tarihî bir yazıyı, mevcut çağdaş normlarla değerlendirmek, geçerli bir yaklaşım olmayıp tartışmalı bir sonucu doğurmaktadır. Ancak çağdaşlaştırma iddiasında bulunanlar, bu tarihî yazı sistemini bugünün dilbilgisi ve alfabe anlayışıyla kıyaslayarak çeşitli eksiklikler öne sürmektedir. Bu bağlamda, “yazıyı eksik olarak değerlendirme” ve bunun için çağdaşlaştırılma girişimlerinde sıkça dile getirilen üç temel iddia öne çıkmaktadır: 1. Ünlü harflerin sayısının eksik olduğu yönündeki yorumlar. 2. Ünlülerin yazımında bir sistem bulunmadığına dair değerlendirmeler. 3. Bazı seslerin, özellikle bugünkü alfabelerde yer alan seslerin o dönemde bulunmadığına dair yaklaşımlar. Aşağıda bu iddiaların neden tarihî ve ilmî açıdan hatalı olduğu ele alınacaktır.

⁶ Ünsüzleri gösteren işaretçiler a ve e ünlülerini beraberinde taşıırken yalnızca 4 / 5, 6, 7 sırasıyla ı, ö/ük, o/uk hecelerini karşılarlar. Bu yönüyle bir hece harfi özelliğini tam olarak yansıtsalar da sözcük başlarında beraberindeki ünlülerin imlerini önlerine alarak hece değerlerini yitirip tıpkı diğer ünsüz göstergeleri gibi görev üstlenirler.

2.1.1. Ünlü Harflerinin Sayısının Eksikliği Yorumu

Türkçe, ünlülerin anlamı belirlemede etkili olduğu bir dildir. Ancak buna rağmen Yenisey'deki kapalı e'yi gösteren işaret sayılmazsa Orhun Yazıtlarında 4 işaret vardır. Bunlar a-e için 𐰇, ı-i için 𐰈, o-u için 𐰉 ve ö-ü için 𐰊 işaretleridir. Buradan hareketle bu işaretlerin ünlüleri yeterince karşılamadığı düşüncesi ileri sürülmektedir. Yazı sistemindeki ünsüzler, kalınlığı ve inceliği belirleyen özelliktedir. Bu nedenle a-e ve ı-i için ayrı bir işaretçiye gerek yoktur. Ünsüzler bu işaretlerin hangi seslik değere karşılık geldiğini belirgin hâle getirmektedir. Buradaki karışıklık o-u veya ö-ü seslerinden hangisinin belirleneceği yönünden “tarihî metinler için” geçerlidir. Türkoloji’de bazı kelimeler bu yönüyle yeniden yorumlanmakta veya üzerindeki soru işaretlerini sürdürmektedir: *kül tigin* mi, *köl tigin* mi; *yuğ* mu, *yoğ* mu; *toñukuk* mu, *tuñukuk* mu? Bu sorun, tarihî metinler açısından geçerlidir ve tartışılmaktadır da. Ancak tüm bilgilerin ortada olduğu, herhangi bir kavram adının bilindiği günümüzde böyle bir sorun söz konusu değildir.

Türk yazıtlarında ünlülerin kullanımına dair yapılan değişiklikler, o dönemin yazım kurallarına bağlı olarak geliştirilmiştir. Örneğin Bilge Kağan Yazıtı’nda, Köl Tigin Yazıtı’na göre bazı ünlülerin eklendiği veya çıkarıldığı görülmektedir (Mert ve Albayrak, 2013: 86-115). Ancak bu değişiklikler, tarihî bağlam içinde anlam kazanmış, sistemin doğasını bozmadan gelişmiştir. Bugün yapılan çağdaşlaştırma girişimleri ise tarihî bağlamdan kopuk olduğu için ilmi bir temelde olmayıp şahsi görüşleri içermektedir.

2.1.2. Ünlülerin Yazılmaması

Geçmişten günümüze ulaşan metinlerde de görüldüğü üzere, Türk yazısında ünlüler belirli kurallar çerçevesinde yazılmış ve bu kurallar doğrultusunda bazı durumlarda işaretlerle gösterilmemiştir. Ünsüz harfler başlarında a/e ünlülerini taşıdıklarından bu ünlüler, başta ve ortada genellikle görülmemektedir. Başta görülenlerin bir kısmı için uzun ünlü durumu söz konusudur (bk. Tekin, 1975). İlk hecede bir kez gösterilen ünlü, devamındaki hecelerde de yer almışsa bunlar da gösterilmez. Düz-geniş ünlülerden sonra devamındaki hecelerde gelen düz-dar ünlüler de genellikle gösterilmemektedir. Bugünkü Latin alfabesi mantığıyla düşünülüp ünlülerin yazılmamasının bir eksiklik ve okuma sorunu doğurduğunun ileri sürülmesi de farklı bir tartışma konusudur. Bu tür iddialar, tarihî yazı sistemlerini günümüz dil anlayışıyla karşılaştırmanın sonuçlarıdır ve bu bağlamda, yazının özgün yapısının dikkate alınması gerektiği unutulmamalıdır.

Ünlülerin -belli kurallar çerçevesinde- yazılmamasının, yazının taşlara kazınması nedeniyle yer kısıtlılığından kaynaklandığına dair çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Ancak bu, geçerliği tartışmalı bir yorumdan ibaret olup tarihî malzemede aksi yönde deliller de bulunmaktadır. Birincisi, bu harfler yalnızca taşlara kazınmamıştır. Bu yazı; kayalara, heykellere, balballara, paralara (sikkelere), mühürlere, kâğıtlara (Sertkaya, 2008: 24), süs ve kul-lanım eşyalarına; oyma, kazıma, dövme eserler gibi birçok yere yazılmıştır. Kâğıda yazılı eserlerin en bilinen örneği ise 10. yüzyıla ait *İrk Bitig*'dir. 2008'deki çalışmada kâğıda yazılı metinlerin sayısı 51 olarak verilmiştir (Sertkaya, 2008: 24). Kâğıtlarda bir yer sorunundan söz edilemeyeceğinden “yer sorunu” görüşünün tartışmalı olduğunu gösterir. Taşın kalıcı ve dayanıklı olması nedeniyle günümüze ulaşması, ayrıca yazının ilk olarak taşlarda görülmesinin etkisiyle, yalnızca taşlara özgülemek ve buradan bir sonuca varmak, ciddi soru işaretlerini beraberinde getirmektedir.

2.1.3. Bugünkü Bazı Seslerin Olmaması

Bugün Türkiye Türkçesindeki alfabede gösterilen “c, f, ğ, h, j, v” sesleri, Türk yazısının kullanıldığı tarihlerden sonra Türkçede gelişti. Bu durumun geriye dönük bir bakış açısıyla “eksiklik” olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Bu, temelde yanlış bir yaklaşım olduğu gibi tarihî bir yazı sistemine günümüz dil yapısına uygun harf eklemeye çalışmak da aynı derecede yanlıştır. Örneğin, Arap yazı sistemine Farslar tarafından “p” harfi (پ) bu alfabedeki eksikliği gidermek amacıyla eklenmiştir ancak Araplar, kendi dillerinde bulunmayan “p” sesine karşılık gelen harfi alfabelerine dâhil etme gereği duymamışlardır. Benzer şekilde, Japoncada “l” sesi bulunmaz; Japonlar, “l” yerine kendi alfabelerindeki “r” harfini kullanmaktadırlar.⁷

2.2. “Çağdaşlaştırma” İddiasıyla Yapılanlar ve Olası Sorunlar

Tartışmalı gerekçelerin farklı mecralarda gözlemlendiği bu mesele, beraberinde bazı sorunları da gündeme getirmektedir. Bu sorunlar birbirinden farklı kural / harf önerileri, girişimler, müdahaleler şeklindedir.

2.2.1. Birbirinden Farklı Kural/Harf Önerileri

Yazı sistemini çağdaşlaştırma amacı doğrultusunda, çeşitli kişi veya grupların çevrim içi platformlarda farklı kuralları yaygınlaştırmaya yönelik girişimlerde bulunduğu tespit edilmiştir. 2018 yılında Moğolistan'da yapılan bir sempozyumda bu doğrultuda bir bildiri sunulmuş, bu bildiri sempozyum

⁷ Japoncadaki bu durumu, konu üzerine bir sohbette Çavdar dile getirmiştir. Kendisi, bu mesele-nin çeşitli yönlerini zaman zaman gündeme getirmiştir. Bk. (Çavdar, URL-1).

kurulu tarafından da onaylanarak yayımlanmıştır (Uluç, 2018: 1407-1430). Yazar, daha önceden “Göktürkçe” olarak tanıttığı ve bu adla bir kitap yayımladığı (Uluç, 2015) kurallar dizgesini bu sempozyumda “Çağdaş Türk Damgaları” adıyla duyurmuştur.⁸ Bu bağlamda, etkisi ancak üye sayısı ile resmîleştirilebilen Türk Dili Derneği kararına dayandırılarak bazı kurallar önerilmiştir (Uluç, 2018: 1410). Tarihî malzemede yer almayan ve yazı sisteminin kendisinde bulunmayan harf önerileri, “Çağdaş Göktürkçe” başlığı altında akademik bir toplantıda sunulmuş olmasının da tartışılması gerekir.

İkili Ünsüzler				Tekli Ünsüzler				Ünlüler	
İnce		Kalın							
â	eb	û	ab	â	aç	Λ	ac	ı	a/e
×	ed	Ẃ	ad	ʷ	af	ʰ	ah	œ	é
ē	eg/ēğ	ʳ	ag/ağ	»	em	1	ap	ɪ	i/i
ǃ	ek	ʟ	ak	ʏ	aş	ʝ	ot	>	u
Υ	el	ɹ	al	ʒ	anç	Ξ	any	ɔ	o
ʱ	en	ɔ	an	ɪ	eñ	ʟ	alt	ʱ	ü
ʏ	er	ʏ	ar	Υ	iç	⊖	ant	œ	ö
l	es	ʒ	as	ʱ	ök	ʰ	az		
h	et	ʒ	at	ɹ	ok	◄	ık		
â	ev	ʒ	av	Türkiye Türkçesi İçin Çağdaş Türk Damgaları					
ē	ey	D	ay						

Görsel 1. İlgili toplantıda sunulan bildirideki harf tablosu (Uluç, 2018: 1414).

[illegible]

Görsel 2. “Yañabitiġ | Jañabitiġ” isimli grubun oluşturduğu ve yaydığı çağdaş harf dizgesi: “Kağanica” (URL-2).

⁸ Göktürkçe ile başlayan adlandırma serüveninin sempozyumdaki sunumla “Çağdaş Göktürkçe”ye, bu çalışmada da konusu geçen söz konusu çalıştayla da “çağdaşlaştırma”ya dönüşeceği görülmektedir. Daha öncesinden çağdaşlaştığına vurgu yapıлып daha sonrasında bir “çağdaşlaştırma” çalışmasının içine girilmesinin çelişkisi ayrıca değerlendirilmelidir.

Kazakistan menşeli, “Yañabıtıg | Jañabıtık” isimli bir grup da kendi yazı dizgesini ve kurallarını tayin edip duyurmuş, 2. görselde görüleceği üzere burada da farklı harfler eklenerek bir yeni harf dizgesi oluşturulmuştur.

Sosyal medya menşeli bir diğer girişim ise “Türk Orkun (Göktürk Yazısı) Alfabetesini Yaşatma ve Geliştirme Topluluğu” adlı grupta yayımlanan yazım önerisidir. 58.500 üyesi bulunan bu grupta, önceki iki önerideki gibi “eksik” seslere yeni harf eklemek yerine, mevcut harf şekilleri üzerinde işaretler kullanılarak seslerin tanımlanması amaçlanmıştır. Bu yazım şeklinde 3. görselde görüleceği üzere ünlülerin yazımı için farklı bir kural belirlenmiş ve h, c, f sesleri için çentik eklenerek k, ç, p imleriyle gösterilmiştir.

Görsel 3. Hoca Ahmet Yesevi’ye atfen yazılan bir sözde kullanılan farklı kural ve harfler (URL-3).

Görsel 4. “Göktürk Alfabeti” adıyla genel ağ ortamında yaygınlaştırılan bir başka tablo (URL-4).

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en yaygın olarak kullanılan Google arama motoruna “Göktürkçe” yazıldığında, başka bir düzenlemeyle karşılaşmaktadır. Bu düzenlemede, ilgisiz harflerin farklı seslere karşılık geldiği

görülmektedir. Her geçen gün, yazı sistemine dair yeterli bilgiye sahip olmayan birçok kişinin bu tabloyu referans alarak yazıyı kullanması ve bunun “Türk yazısı” olduğunu sanması olasılığı ortaya çıkmaktadır.

Bu örneklerin sayısı artırılabilir. Ancak tarihî ve ilmî temele dayanmayan, şahıs ya da grup odaklı bu tür önerilerin, yazı sisteminin bütünlüğünü yalnızca zedelemekle kalmayacağı, tutarsızlıklarla dolu bir kargaşa ortamı yaratacağı bu örneklerle de açıktır. “Çağdaşlaştırma” adı altında birbirine paralel bir şekilde ve tamamen farklı yazı sistemlerinin geliştirilmesi, Türk dünyasında yazının ortak bir değer olarak inşa edilmesi sürecine de ciddi zarar verecektir. Bu durum, oluşacak bilgi kirliliğinin kültürel mirasın korunması açısından vereceği tahribatı dikkate almayı gerektirmektedir.

2.2.2. Öneriyle Sınırlı Kalmayan Girişim

Yukarıda bahsedilen bazı önerilerin yalnızca öneri olarak kalmayıp müdahaleye dönüştüğü de gözlemlenmiştir. Uluslararası dijital karakter standardı sağlayan Unicode üzerinden yapılan bir girişim, yazının bütünlüğüne ve dilin özgün yapısına aykırı bir biçimde yeni harfler eklemeyi amaçlamış ancak bu girişim, Çavdar’ın⁹ karşı bilgilendirme ve itirazları neticesinde sonuçsuz kalmıştır (URL-5: 26-27).

Unicode ve Türk Yazısı: “Unicode, Unicode Consortium isimli organizasyon tarafından geliştirilen ve her karaktere bir sayı değeri karşılığı atayan bir endüstri standardıdır. Sistemin amacı farklı karakter kodlama sistemlerinin birbiriyle tutarlı çalışmasını ve dünyadaki tüm yazım sistemlerinden metinlerin bilgisayar ortamında tek bir standart altında temsil edilebilmesini sağlamaktır.” (URL-6). Türk yazısı da 2008 yılında Unicode Konsorsiyumu tarafından başvurunun değerlendirilmesi sonucunda elektronik ortamda standart bir kodlamaya sahip olmuştur. U+10C00 - U+10C4F kod aralığı (80 glif = glyph) tamamen (Kök) Türk harfleri için ayrılmışken şu an için U+10C00 - U+10C48 arasına 73 Orhun ve Yenisey harfleri atandı (Çavdar, 2017: 333). Bu sayede Türk yazısı, Unicode standardına dâhil edilerek global ölçekte dijital

⁹ Tuğrul Çavdar, 1996’da Türk yazısıyla ilgili ilk yazı tipini oluşturmuştur. Türk yazısı ile ilgili elektronik yazılım ve programlama sistemleri başta olmak üzere bu alanla ilgili çalışmaları mevcuttur. Daha ayrıntılı incelemek için bk. (URL-9). Türk yazısıyla ilgili bilgisayar ortamında yazı tipinin sözü açıldığında Efrasiyap Gemalmaz ve Levent Alyap’tan da önemle söz etmek gerekir. Gemalmaz, (Kök) Türk harfleri ve Türkoloji’de kullanılan bazı yazı tiplerini tasarlayarak kendi genel ağ adresinde kullanıma açtı (URL-10). Alyap ise Alyılmaz’ın danışmanlığında eski Türk yazıtlarında kullanılan yazı tipleriyle ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. Özellikle yazıtların kendi tipografilerine göre ayrı ayrı yazı tipleri oluşturması son derece dikkat çekicidir. Konuyla ilgili bk. (Alyılmaz, 2021; Alyap, 2012).

ortamlarda tanınmakta ve kullanılabilir. Bu hem tarihî hem de modern metinlerin dijital olarak daha erişilebilir, işlenebilir ve paylaşılabılır hâle gelmesini sağlamaktadır.¹⁰

21.04.2021 tarihinde, önce “Göktürkçe”, ardından “Çağdaş Göktürkçe” ve son olarak başkanlığını yürüttüğü dernekçe “çağdaştırma çalışması”nın organizatörü tarafından Unicode Konsorsiyumuna yapılan başvuruda “Eski Türk yazısında bulunmayan uş/ush ve iç/ich harflerinin Unicode’a eklenmesi”nin talep edildiği görülmektedir.

I am applying for adding the “uş/ush” and “iç/ich” letters which are missing in the **Old Turkish Alphabet** in the Unicode. These letters are included in 8 inscriptions and they were used in 11 places. The inscriptions and sources which contain the mentioned letters were given detaily.

Submits for your information.

The Unicode Standard, Version 13.0
<http://unicode.org/charts/PDF/U10C00.pdf>

Name	uş/ush	Kind	Consonant	
Vocal	/ush/			
Sources	Talas and Yenisey manuscripts.			

Name	iç/ich	Kind	Consonant	
Vocal	/ich/			
Sources	Talas and Yenisey manuscripts.			

Görsel 5. Başvurudaki harflerin, “Çağdaş Göktürkçe” diye tanımlanan alfabede “ö” ve “h” seslerini karşılamak için önerilen çizimler olduğu anlaşılmaktadır (URL-7).

Unicode Konsorsiyumu tarafından daha önce belirlenen harflerde “iç” ligatürü için “10C31” koduyla bir harf zaten tanımlanmasına rağmen (URL-8) bu başvuru eğer onay görmüş olsaydı ligatürün tüm dijital araç ve gereçler için şekli değişecekti. Ortaya atılan yeni bir alfabedeki “h” için kullanılan çizimi, Unicode ve dijital araçlara geçirebilmek için kullanılan bu yöntemle iç ligatürü, yazıtlarda daha az kullanılan varyantı ile değişecekti. Başvuru belgesinde de görüleceği üzere önerilen çizimle (üstte), yazıtlardaki (altta, 6. fotoğraf’ta) arasında da önemli farklar vardır. Çizimin ana gövdesine bağlanan kollara bakıldığında bu fark bariz bir şekilde görülmektedir.

¹⁰ Devamında çeşitli işletim sistemleri Unicode’a uyararak bu harfleri sistemine dâhil etti. Böylece Türk yazısının karakterleri elektronik cihazlarda görünür oldu. Bu nedenle Unicode üzerinde Türk harflerinin tanımlı olması son derece önemlidir.

Талас во III. Түркүстан жа- зы ишарелери	Женисей жазы ишарелери
88X4X	X454X 2 5
*AÖÖÖO	* * * * * O O O O
1 7 B	1 1 5 1
1 1	1 1 O O O O 1
1 1	1 1 1 1
X X 5	Y Y 1 O H T N N

Görsel 6. Başvuruda kullanılan bir görüntü. Elisa Şükürlü'nün *Qedim Türk Yazılı Abidelerinin Dili*'nden (1993) alıntı yapılan fotoğraftaki çizimin önerilen çizimle uyumlu olmadığı görülmektedir. (bk. URL-9).

Unicode üzerindeki ilgili başvuruya karşı bilgilendirmelerde bulunan Çavdar, konsorsiyuma durumu bildiren bir rapor hazırladı (URL-5: 26-27). Çavdar, ilgili başvurudaki hatayı raporlaştırdığı çalışmasında “Eski Türk alfabesinde f, h, v, j, c ünsüzlerine karşılık gelen harflerin, o dönem Türklerde bu sesler olmadığı için bulunmadığı, başvuranın bu harflere karşılık kendince harfler türettiğini, bunları da dijitalde kullanmak üzere Unicode Konsorsiyumuna başvurduğunu, mevcut Unicode tablosunun doğru olduğunu” belirtti. (URL-5: 26-27) Daha sonrasında Konsorsiyum yetkililerinden bir isim Çavdar ile iletişime geçerek ek bilgiler aldıktan sonra ilgili başvuru olumlu sonuçlanmadı.

Burada ele alınan bilgiler ve görüntüler ışığında, Türk yazısını “çağdaşlaştırma” adı altında yapılan müdahalelerin yalnızca tarihî gerçeklikle bağdaşmayan yaklaşımlar içerdiği değil, aynı zamanda yazının bütünlüğünü ve dijital ortamda standartlaşmasını tehdit eden sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Unicode gibi uluslararası standartların manipülatif girişimlere karşı korunması hem tarihî mirasın hem de dijital iletişimin güvenilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

2.2.3. Tarihî Yazıya Müdahale

Türk yazısının “çağdaşlaştırılması” yönündeki iddiaların ve girişimlerin tutarsızlıkları bir yana, bu sürecin görünürde daha iyi bir yazı sistemi oluşturma niyetiyle ortaya konmuş olmasının, olumsuz sonuçlarının da değer-

lendirilmesi gerekmektedir. Bilimde bir referansı bulunmayan çalışmaların çok boyutlu etkileri şöyle değerlendirilebilir.

Kültürel mirasın tahribi: Yazı sistemine yönelik her türlü müdahale ve yorum, dilin yanı sıra toplum ve kültür bağlamında da derin etkiler doğurabilir. Bu tür müdahaleler, öznel yorumlarla ortaya konacaksa bu durum kaçınılmaz olarak tartışmalara yol açacaktır. Çünkü yazı, birey veya grup bazlı tercihlere dayalı olarak şekillendirilebilecek bir alan olmaktan ziyade, toplumun ortak değerleri ve belleğiyle doğrudan ilişkili bir kültür mirasıdır.

Bilgi kirliliği ve kaos: Farklı grupların sunduğu yeni yazı önerilerinin, yazı sistemiyle ilgilenenler için bilgi kirliliği ve kafa karışıklığına yol açma ihtimali vardır. Bu tür öneriler, belirli bir yazı sisteminin tutarlılığı ve doğruluğu konusunda belirsizlikler yaratabilir ve toplum düzeyinde yazı sisteminin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda farklı algıların oluşmasına neden olabilir. Bu durum, Orhun Yazıtları'nda gözlemlenen standartlaşmış yazım kurallarının ve dilin tarihî tutarlılığının zedelenmesi riskini doğurmaktadır. Orhun Yazıtları, Türk yazısının erken dönemine ait en önemli belgelerden biri olup yazı sisteminin belirli kurallar etrafında şekillendiği ve bu kuralların yazılı metinlerde tutarlı bir biçimde uygulandığı bir örnektir. Ancak yeni yazı önerilerinin benimsenmesi, bu tarihî kuralların ve dil tutarlılığının bozulmasına yol açabilir, bu da Türk yazısının tarih ve kültür bütünlüğünü tehlikeye atabilir.

3. Alfabelerde/Yazı Sistemlerinde Reform

Modern yazı sistemlerinin ve alfabelerin tarihi, incelenen ve tartışılan konuların başında gelmektedir. Bugünkü birçok alfabenin kökeninin dayandırıldığı ve harf yazısının kökeni olarak düşünülen Fenike alfabesini (Faulmann, 2005: 77) ve ona dayandırılan alfabeler de incelemeye tâbi tutulduğunda bir gelişim / değişim evresi olduğu görülmektedir. Sistemli hâle gelmiş bir değişimi; alfabenin mucidi olan ulus değil, o alfabeyi alarak kullanmaya başlayan bir diğer ulus yapabilmektedir. Fenike alfabesinden Arami (ondan da Arap alfabesi) ve Yunan (ondan da Latin, Kiril alfabeleri) alfabeleri gibi yazı sistemleri türetildiği bilinmektedir.

İbrani alfabesi tarihte 22 harften oluşmaktaydı, bugün de 22 harfle yazılmaktadır. İbrani alfabesi Almanca için kullanıldığında bu sayı 33'e çıkmaktadır. İbranice yazmak için kullanılan alfabeyi tıpkı Fenike alfabesini alıp geliştiren diğer milletler gibi İbranice'nin de Almanca için kullanıldığı gözlemlendiğinde bu sayının ve harflerin değiştiği görülmektedir.

Arap alfabesi de benzer süreçten geçmiştir. Biçim özellikleri dışında Arap alfabesi de genel yapısını korurken harf eklenmesi sürecinin, bu alfa-

beyi farklı milletlerin kullanmasıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Farslar, Arap alfabesini kullanmaya başlamasıyla alfabede olmayan پ, ج, ژ ve گ harflerini eklemek zorunda kaldılar. Sonrasında Türkler de kullandığı bu alfabeye ekleme yaptılar ve Farsların eklediklerinin üzerine ayrıca damak n'si için ن harfini eklediler. Ancak Araplarda böyle bir düzenleme görülmemektedir.¹¹

Türkler, Mani alfabesini kullanmaya başladıklarında da alfabeyi aynı şekliyle değil; kendilerine uyarlayarak kullanmışlardır (Özbay, 2020: 88). Tarihte Türklerin uzun süre kullandıkları, hatta Kaşgarlı Mahmut'un "Türklerin yazısı" olarak sözünü ettiği Soğd kökenli yazıda da benzer sürece dikkat çekilebilir. Soğdlardan alfabeyi alan Türklerin bunun üzerinde yaptıkları değişikliklerle Uygur yazısını, Uygurlardan da 1245-46'da Moğollar alarak (Şirin, 2006: 55) bugün Moğolistan'da okullarda öğretilen ve "Mongol Biçig" dedikleri yazıya dönüştürmüşlerdir. Ardından Mançular da bu yazıyı kendi dillerine uyarlayıp bazı eklemelerde bulundular. Ama örneğin standart Uygur dizgesi Moğol işaretlerini, Moğol yazısı da Mançu işaretlerini eklemeye gerek görmedi. Benzer biçimde, Moğol yazısından türetildiği önermesi olan Kore yazı dizgesi Hangeul; kendi dillerinde olmayan işaretleri türetmemiş, bugüne değin de türetmeden kullanmayı sürdürmüştür. Japonca ile ilgili örneğe de yukarıda değinilmişti.

Sonuç

Bu çalışma, Türk yazısına yönelik "çağdaşlaştırma" iddiasıyla yapılan girişimlerin tarihî bağlam, yazı sistemi bütünlüğü ve bilimsel geçerlilik açısından neden sorunlu olduğunu ortaya koymayı amaçlamış ve bu doğrultuda eleştirel bir çerçevede incelenmiştir. Yazı sisteminin fonetik yapısı, işaret sistematiği, ünlü-ünsüz dengesi ve noktalama mantığı gibi temel unsurlar üzerinden yapılan analizler, çağdaşlaştırma çabalarının büyük ölçüde tarihî bağlamdan kopuk, bireysel yaklaşımlara dayalı ve ilmî temelden uzak olduğunu göstermektedir.

Orhun Yazıtları'nda gözlemlenen yazım disiplininin; yalnızca dönemin siyasi, estetik ve kültürel birikimini yansıtan birer metin değil, aynı zamanda sistemli bir yazı geleneğinin taşıyıcısı olduğu açıkça görülmektedir. Ünlü harflerin sayısı, yazım kuralları ya da ses temsili konusundaki "eksiklik" iddiaları; anakronik bir bakış açısıyla, bugünün dil bilgisi ve alfabe normlarına

¹¹ Fenike ve Arami yazısından kökenle Arap alfabesine dönüşen yazı sisteminde yalnızca; zamanla harflerin ayırt edilebilmesi için noktalar, sonrasında Kuran'da okumanın kolaylaşması ve kurallı şekilde okunarak hata oluşmaması için hareketler eklenmiştir. Bk. (el-Hamed, 2014).

göre yapılan değerlendirmelerdir. Hâlbuki yazının kendi dönemine ait kural-
larla işlediği; ünsüzlerin ses kalınlığına göre ünlüyü belirlemesi, yer yer ün-
lülerin yazılmamasının sistemli bir gelenekten kaynaklanması gibi örnekler-
le sabittir.

Bununla birlikte, genel ağ ortamında ve sosyal medya mecralarında
çeşitli kişi ya da gruplar tarafından önerilen ve “çağdaş” adı altında yayılan
alternatif harf dizgeleri, yazının otantik yapısını bozmakta; tutarsız, parçalı
ve hatta birbirini reddeden yazı biçimleri ortaya çıkarmaktadır. Bu tür müda-
haleler, Unicode gibi dijital kodlama sistemlerine yapılan doğrudan başvu-
rularla yalnızca bilim alanını değil, dijital iletişim güvenliğini ve kültürel mi-
rasın temsil kabiliyetini de tehdit etmektedir. Örneğin “ö” ve “h” seslerini
karşılması amacıyla önerilen ve farklı yollarla uygulamaya sokulmak iste-
nen harflerin, yazıt malzemesinde karşılığı olmadığı gibi Unicode sistemi
içinde de var olan dizgeleri tahrif etme riski taşıdığı görülmüştür.

Türk yazısının yalnızca bir yazı sistemi değil, aynı zamanda ortak tarihî
ve kültürel miras olduğu dikkate alındığında, bu yazıya yönelik bireysel mü-
dahalelerin yalnızca teknik değil, etik bir sorun da doğurduğu açıktır. Yazı,
şahsi tercihlere açık bir alan değil; toplumun kolektif hafızasını ve kimliğini
yansıtan bir semboldür. Bu bağlamda, Türk yazısına yapılacak her türlü mü-
dahalenin, yetkin bilim insanlarının ve yetkili akademik kurumların gözeti-
minde, tarih ve dil bilimi çerçevesinde yapılması zorunludur.

Bu gerekçeyle, Türk yazısına dönük bu tür inceleme ve faaliyetlerde
yetkin ve yetkili kurumların nezareti, sonuçlarının işlevli olması; tahrif, tahfif
ve tahribin önlenmesi açısından son derece önemlidir. Dil ve kültür alanında
otorite kabul edilen kurum ve kuruluşların, ihtiyaç hâlinde yetkilerini ve yet-
kinliklerini kullanarak ilmî çerçeveyi belirlemesi ve tarihî mirasa yönelik so-
rumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, yalnızca der-
nekler masasına kayıtla kurulan ve/veya genel ağ ortamında oluşturulan
yapıların kapsamlı iddialar ortaya koyması durumunda, bu yapıların yetkin-
lik ve meşruiyet açısından dikkatle değerlendirilmesi şarttır. Akademik ye-
terliliğe sahip isimlerin de bu tür girişimlere karşı bilim sorumluluğunu yerine
getirmesi gerekmektedir. Zira tarihî ve kültürel mirasa yönelik ilmî temelden
yoksun iddialar yalnızca tutarlılık değil, aynı zamanda akademik etik ilkeleri
açısından da sakıncalıdır. Bu soruna katkı sunan her yeni müdahale, mese-
leyi daha da içinden çıkılmaz bir hâle getirmektedir. Bilim dışı ve spekülatif
yaklaşımlara karşı mesafeli durmak yalnızca akademik bir tercih değil, etik
bir zorunluluktur.

Sonuç olarak “çağdaşlaştırma” iddiası, tarihî bir yazı sistemini bugünün standartlarıyla yeniden inşa etme girişimi olarak değerlendirilmelidir. Ancak tarihî miras, güncel beğeni ya da popülerlik ölçütlerine göre değil, kendi bağlamı içinde ve ilmî titizlikle ele alınmalıdır. Bu çalışma, çağdaşlaştırma adı altında sürdürülen müdahalelerin yazının özgünlüğünü, ilmî doğruluğunu ve kültürel temsil gücünü zedelediğini ortaya koymakta; tarihî yazı sistemine yönelik sorumluluğun, hem ilmî hem etik sınırlar içinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan (2014). *En Eski Türkçenin İzlerinde*. Bilgi Yayınevi.
- Albayrak, Fatma ve Mert, Osman, (2022). “Köktürk, Ötüken-Uygur ve Uygur Dönemi Eserlerinin Sosyal Değerler Bağlamında İncelenmesi”. *Rumeli-DE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 26: 185-217.
- Alyap, Levent (2012). “(Kök) Türk Tipografisinin Yazılı Eserlerde Font Olarak Kullanımında Görsel Sanatlar Destekli Bilişim Teknolojisinden Yararlanma ve Karabalgasun I Yazıtı Üzerine Font (Alyılmaz.Ttf) Denemesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(3): 1-15.
- Alyılmaz, Cengiz (2005). *Orhun Yazıtlarının Bugünkü Durumu*. Kurmay Yayınları.
- Alyılmaz, Cengiz (2007). *(Kök) Türk Harfli Yazıtların İzinde*. Karam Yayınları.
- Alyılmaz, Cengiz (2021). “Görsel Sanatlar Uzmanı ve İllüstratör Levent Alyap’ın Hazırladığı Bazı Logolar Üzerine”. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(2): 129-161.
- Çavdar, Tuğrul (2017). “Android ve Web Tabanlı Latin-Göktürk Yazı Sistemi Dönüştürücü Yazılımı”. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 29(1): 331-340.
- Doğan, İsmail (2000). “Runik Yazının Gelişim Coğrafyası ve Yayılma Sahası”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 48: 151-173.
- el-Hamed, Ganim (2014). “Arap Yazısında Alâmetler (Nokta ve Harekeler)”. Çev. Ahmet Gedik. *İstem*, 23: 169-227.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2016). *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. Dergâh Yayınları.

- Ercilasun, Ahmet Bican (2017). “Bilinmeyen Metinlerin Çözülmesi Konusunda Teorik Bir Yaklaşım ve Altın Elbiseli Adam Yazıtı İçin Yeni Bir Okuma Denemesi”. *Dil Araştırmaları*, 20: 7-14.
- Faulmann, Carl (2005). *Yazı Kitabı*, Çev. İtir Arda. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız (2015). *Türklerin Dünyası*. KÜBAK Yayınları.
- Mert, Osman ve Albayrak, Fatma (2013). “Köl Tigin ve Bilge Kağan Yazıtlarının Metinlerinde Ünlülerin Yazımıyla İlgili Karşılaşılan Farklılıklar”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(2): 86-115.
- Özbay, Betül (2020). “Eski Uygurlarda Mani Yazısının Gelişimi”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 20: 83-100.
- Radloff, Wilhelm (1899). *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei*. St. Petersburg.
- Sertkaya, Osman Fikri (1990). “Kâğıda Yazılı Göktürk Metinleri ve Kâğıda Yazılı Göktürk Alfabeleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 38: 167-181.
- Sertkaya, Osman Fikri (2001). “Eski Türkler Okur Yazar mıydı?”. *Göktürk Devletin 1450. Kuruluş Yılı Dönümü Sempozyum Bildirileri*. Hazırlayan: Yücel Hacaloğlu. Yeni Avrasya Yayınları, 23-37.
- Sertkaya, Osman Fikri (2008). “Göktürk (Runik) Harfli Yazıtların Envanter, Alfabe ve Bibliyografya Problemleri Üzerine”. *Dil Araştırmaları*, 2: 7-34.
- Şirin, Hatice (2006). *Türk Yazı Sistemleri*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Şükürlü, Elisa (1993). *Qedim Türk Yazılı Abidelerinin Dili*. Bakü.
- Tekin, Talat (1975). *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tuna, Osman Nedim (1957). “Bazı İmlâ Gelenekleri Bunların metin incelemelerindeki Önemi ve Orhon Yazıtları’nda Birkaç Açıklama”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 5: 41-81.
- Uluç, Gökbey (2015). *Göktürkçe Öğreniyorum*. Kutlu Yayınevi.
- Uluç, Gökbey (2018). “Köktürk Harflerinin Günümüzde Kullanılması İçin Yapılan Çalışmalar ve Çağdaş Türk Damgaları”. *Köktürk Yazısının Okunuşunun 125.Yılında Orhun’dan Anadolu’ya Uluslararası Türkoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2. Cilt*. Kesit Yayınları, 1407-1430.

- URL-1: “Tuğrul Çavdar: Köktörükçenin Bazı Köktörükçecilerden Çektikleri”.
<https://tamga.ktu.edu.tr/2019/01/kokturukcenin-baz-gokturkceecilerden.html> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-2: <https://facebook.com/groups/turkicbitig/> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-3: <https://facebook.com/groups/turkorkun/> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-4: <https://google.com/search?tbm=isch&q=Göktürkçe> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-5: <https://unicode.org/L2/L2022/22068-script-adhoc-rept.pdf> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-6: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Unicode> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-7: <https://unicode.org/L2/L2021/21081-old-turkish-add.pdf> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-8: <https://unicode.org/charts/PDF/U10C00.pdf> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-9: <https://tamga.ktu.edu.tr> (Erişim: 29.12.2024).
- URL-10: <https://efrasiyap.tripod.com/> (Erişim: 29.12.2024).

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*